

УДК 159.9.019.4:001.8(045)

М. С. Байда

ВИЗНАЧЕННЯ ЧИННИКІВ СХИЛЬНОСТІ ДО АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Відображено результати експертного оцінювання чинників, що впливають на виникнення хімічних форм адиктивної поведінки у військовослужбовців Національної гвардії України. З використанням способу апріорного ранжування виділено найбільш і найменш вагомі чинники. Схильність військовослужбовців Національної гвардії України до алкогольної залежності експерти пов'язують із психічними порушеннями після виконання ними службово-бойових завдань і перебуванням в екстремальних умовах. Найбільш вагомі чинники, що впливають на вживання наркотиків, пов'язують зі специфічними соціально-побутовими умовами.

Ключові слова: адиктивна поведінка, наркотична залежність, зловживання алкоголем, апріорне ранжування, службово-бойова діяльність, екстремальні умови, Національна гвардія України.

Постановка проблеми. Питання щодо виявлення осіб, схильних до адиктивної поведінки, гостро стоїть у керівництва всіх сфер діяльності. Не є винятком і військовослужбовці Національної гвардії України (НГУ), які щодня несуть службу як у мирних умовах під час охорони громадського порядку, конвоювання підсудних та засуджених, охорони особливо важливих об'єктів, так і беручи участь в операції Об'єднаних сил (ООС) на сході нашої країни. Під час виконання службово-бойових завдань командири вимагають від військовослужбовців бути взірцем честі й гідності, неухильного виконання наказів та розпоряджень, діяти відповідно до чинного законодавства. Більшість військовослужбовців дотримується вказаних вище норм і правил, проте є і негативні випадки прояву адиктивної поведінки серед військовослужбовців НГУ, що призводять до зниження ефективності виконання поставлених завдань, недовіри до збройних формувань у суспільстві, конфліктів у підрозділі або ж взагалі до загибелі військовослужбовців. Усе це негативно відбивається на іміджі й авторитеті НГУ в цілому [1].

© М. С. Байда, 2021

Пристрасть до алкогольних напоїв і наркотичних речовин породжує вкрай негативні наслідки не лише для самих військовослужбовців, але і їхніх сімей, товаришів по службі, призводить до погіршення морально-психологічного стану у військових колективах, особливо тоді, коли службово-бойова діяльність (СБД) здійснюється в екстремальних умовах. Найчастіше ці пристрасті (залежності) проявляються у втраті сенсу життя, відчутті нереальності свого існування, виникненні почуття наближення катастрофічних змін у житті, в неадекватному заниженні або завищенні самооцінки, у втраті почуття самоідентичності, у відчутті відчуження від самого себе, своїх близьких, родичів і свого минулого, у підвищенні дратівливості, запальності й агресивності у поведінці, у замкнутості [2].

Причини адиктивної поведінки військовослужбовців часто криються у попередніх умовах життя, виховання та навчання до призову на військову службу, і зазвичай адиктивна поведінка найбільш яскраво проявляється на перших етапах військової служби в період адаптації [3]. 3

урахуванням того, що в умовах гібридної війни на сході України сформувався новий комплекс психологічних особливостей ведення бойових дій [4], можна прогнозувати, що будуть формуватися нові причини і механізми виникнення адиктивної поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На цей час у психології приділяється велика увага проблемі адиктивної поведінки серед населення, зокрема і військовослужбовців, оскільки це є однією з ключових складових існування суспільства та відображення реальної картини адиктивних проявів у державі. Невдоволення життям і бажання піти від реальності, яка не влаштовує, – одна з найскладніших проблем людського життя. Проте форми і способи уникнення цієї реальності є надзвичайно різноманітними і часто мають деструктивний характер. Однією з таких форм є адиктивна поведінка, коли життя людини, її стан і поведінка починають жорстко залежати від різних чинників (наркотиків, алкоголю, їжі, роботи, сексу, азартних і комп'ютерних ігор тощо) [1].

Вивченням цього негативного явища займалися науковці різних сфер діяльності.

Кожна наука використовувала власну методологію дослідження проблеми вживання психоактивних речовин (ПАР): у медицині вивчався вплив генів та спадковості [5, 6]; у психології – вплив індивідуально-психологічних особливостей [7]; у соціології – вплив зовнішніх факторів та соціуму [8, 9]. Це обумовило певне протиріччя у розумінні взаємозв'язку між причинами (факторами) виникнення адикцій і способами їх контролю та подолання.

На думку А. В. Смірнова, адиктивна особистість у своїх спробах шукає свій універсальний і дуже односторонній спосіб виживання – відхід від проблем [10]. Автор доводить, що природні адаптаційні можливості адикта є порушеними на психофізіологічному рівні. Їх перша ознака – відчуття психологічного дискомфорту, який може бути спричинений як внутрішніми, так і зовнішніми подразниками. Зокрема, зміни настрою завжди супроводжують особисте життя, але люди по-різному сприймають ці стани і по-різному на них реагують. Одні готові протистояти життєвим перешкодам, брати на себе відповідальність за те, що відбувається, і приймати зважені рішення. Інші через силу реагують навіть на короткочасні і незначні

коливання настрою і психофізичного тону. Такі люди мають низьку здатність до подолання фрустрацій. Як спосіб відновлення психологічного комфорту вони вибирають адикцію, прагнучи до штучної зміни психічного стану, отримання суб'єктивно приємних емоцій. Тим самим створюється ілюзія вирішення проблеми. Подібний спосіб «боротьби» з реальністю закріплюється у поведінці людини і стає стійкою стратегією взаємодії з дійсністю.

Деякі науковці вважають, що саме адикти характеризуються демонстративно-високим рівнем незалежності, бажанням і прагненням діяти самостійно, орієнтуватися на свій внутрішній світ ідей, ілюзій та власні потреби [11, 12]. Досить часто у них виявляються низький рівень розвитку волевих якостей, а також потреба в соціальному схваленні за властивої таким людям соціальної пасивності та прагнення перекласти відповідальність на оточення. Поряд із цим типовою ознакою є високий показник тривожності, обережності, неспокою [13].

Вплив культури вживання алкоголю під час військової служби на частоту його вживання вивчали G. M. Ames та колеги в різних умовах виконання завдань особовим складом військово-морського флоту (ВМФ) США [14]. Особисті інтерв'ю з новобранцями ВМФ виявили усталені ритуали і порядок вживання алкоголю, а також елементи робочого середовища, які заохочували до вживання алкоголю на роботі, на сухопутних базах та у вільний час (наприклад, у разі звільнення на берег). Молоді моряки розглядали вживання алкогольних напоїв з товаришами по службі протягом робочого тижня як відповідний механізм подолання стресу, нудьги, самотності та браку інших розваг.

На думку Gruenewald PJ, Millar AB, Treno AJ., ще одним фактором, який може вплинути на надмірне вживання алкоголю і пияцтво серед молодих людей в армії, є фізична і соціальна доступність алкоголю. Доступність алкоголю є відомим фактором ризику збільшення вживання алкоголю серед населення в цілому [15] та на робочому місці зокрема [16]. Наприклад, персонал ВМФ США, який було опитано у ході дослідження, повідомив, що алкоголь і можливості для його вживання були легкодоступні як в іноземних портах, так і на базах США.

У дослідженнях В. М. Booth та його колег було визначено, що жінки-ветерани, які зазнавали згвалтування у дитинстві, до військової служби, під час служби або після неї перебували в групі підвищеного ризику, пов'язаного з психічними розладами та вживанням ПАР, все життя [17]. У дослідженнях адиктивної поведінки ветеранів-чоловіків В'єтнаму S. Balan з колегами встановили, що у ветеранів, які спілкуються із друзями, що мають проблеми з вживанням ПАР, більш імовірний розвиток наркотичної залежності або зловживання алкоголю [18].

Науковці Clarke-Walper K., Riviere L. A. та Wilk J. E., Edlund M. J. дійшли висновку, що військовослужбовці та ветерани, які схильні до підвищеної тривожності, невротизму та депресії, входять до групи підвищеного ризику вживання алкоголю чи ПАР [19, 20].

За результатами факторного аналізу психологічних особливостей, що характеризують курсантів з різними видами хімічних форм адиктивної поведінки, І. С. Бахтіним було встановлено, що психологічними детермінантами розвитку різних форм хімічної залежності виступають прагнення домінувати, висока тривожність, сміливість і низька емоційна чутливість [21]. Цю думку також поділяють А. G. Ferrier-Auerbach та колеги, які довели, що наявність такої індивідуальної риси, як нейротизм, асоціюється з підвищеною частотою і загальною кількістю вжитих алкогольних напоїв серед військовослужбовців та ветеранів [22].

У дослідженні S. M. Kehle та співавтори визначили, що військовослужбовці Національної гвардії США з низькою позитивною емоційністю (наприклад, обмежені у здатності відчувати задоволення або успіх), яких було відправлено до Іраку, були більш схильними до таких розладів після участі у бойових діях, що пов'язані з вживанням алкоголю [23]. Підвищений рівень стресу військовослужбовців також впливає на виникнення проблем з алкоголем і водінням у стані алкогольного (наркотичного) сп'яніння [24].

Таким чином, більшість сучасних закордонних та українських дослідників сходяться у думці, що прояв адиктивної поведінки особистості обумовлений впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Вони також стверджують, що природа походження наркотичної та алкогольної залежності обумовлюється особистісними особливостями особистості у поєднанні із зовнішніми чинниками. Це наукове припущення потребує

більш глибокого вивчення, адже наразі гостро стає питання про роль і місце особистісних особливостей військовослужбовців, їх вираженість у поєднанні з впливом зовнішніх умов.

Метою статті є визначення й обґрунтування чинників, що можуть викликати алкогольну і наркотичну залежності.

Виклад основного матеріалу. У ході попередніх досліджень нами було проведено аналіз публікацій стосовно проблеми виникнення адиктивної поведінки особистості [1, 2], вивчено матеріали службових розслідувань військовослужбовців НГУ, які були притягнуті до дисциплінарної відповідальності за фактами зловживання алкоголем та вживання наркотичних речовин чи їх аналогів. Загальна кількість справ службових розслідувань становила 185. Методом контекст-аналізу з усієї сукупності нами виділено перелік найпоширеніших чинників, що впливають на виникнення хімічних форм адиктивної поведінки. Складено відповідні бланки оцінювання схильностей до зловживання алкоголем та вживання наркотиків військовослужбовцями Національної гвардії України.

Для визначення чинників, що впливають на виникнення схильності до хімічних форм адиктивної поведінки, використано метод експертного оцінювання, що ґрунтується на обробленні даних, одержаних у результаті опитування фахівців, серед яких: командири підрозділів, фахівці психологічного забезпечення службово-бойової діяльності НГУ та фахівці по роботі з особовим складом, що взяли участь у проведенні службових розслідувань за фактами вживання алкоголю чи наркотичних речовин.

Наступним етапом дослідження стало ранжування визначених чинників з метою оцінювання їх значущості. Оцінювання значущості чинників було проведено за допомогою способу апріорного ранжування [25, 26]. Спосіб ґрунтується на ранжуванні чинників у порядку спадання визначених експертами внесків у кінцевий результат.

Послідовність опрацювання результатів опитування щодо визначення схильності до алкогольної та наркотичної залежностей військовослужбовців НГУ така:

1) розрахунок суми рангів Δ_k m експертів за кожним чинником k :

$$\Delta_k = \sum_1^m a_{km},$$

де a – ранг кожного чинника, кожного експерта;

2) обчислення середньої суми рангів $\bar{\Delta}$:

$$\bar{\Delta} = \frac{\sum_1^k \Delta_k}{k};$$

3) розрахунок відхилення суми рангів Δ_k кожного чинника від середньої суми рангів та квадрати цих відхилень $(\Delta_k - \bar{\Delta})^2$:

$$\Delta_k = \Delta_k - \bar{\Delta};$$

4) за допомогою коефіцієнта конкордації Кендела W оцінювання ступеня узгодженості думок експертів

$$W = \frac{12 \times S}{m^2 \times (k^3 - k)},$$

де $S = \sum_1^k (\Delta_i^2)$;

k – кількість чинників;

m – кількість експертів.

Значущість коефіцієнта конкордації W встановлюють за допомогою критерію Пірсона. Для цього знаходять розрахункове значення χ_p^2 за такою формулою:

$$\chi_p^2 = m - (k - 1) \times W.$$

Розрахункове значення χ_p^2 порівнюють із табличним значенням з розподілу Пірсона, знайденим для прийнятого рівня значущості та числа ступенів свободи $f = k - 1$. Гіпотеза про наявність згоди думок опитаних фахівців приймається, якщо $\chi_p^2 \geq \chi_i^2$.

Вага показника чинника q_k визначається за формулою

$$q_k = \frac{2(k - M + 1)}{k \times (k + 1)},$$

де k – кількість чинників;

M – місце чинника.

Коефіцієнт конкордації узгодженості думок експертів під час визначення схильності військовослужбовців НГУ до зловживання алкоголем складає 0,721, $\chi^2 = 23(19-1)0,721 = 298,54$. Своєю чергою, цей коефіцієнт під час визначення схильності військовослужбовців НГУ до вживання наркотичних речовин становить 0,663, $\chi^2 = 23(20-1)0,663 = 289,74$.

Результати ранжування чинників щодо визначення схильності до алкогольної і наркотичної залежностей військовослужбовців НГУ та показники їх вагомості наведені за допомогою гістограм рангів (рис. 1 і 2) та відображені у табл. 1 і 2.

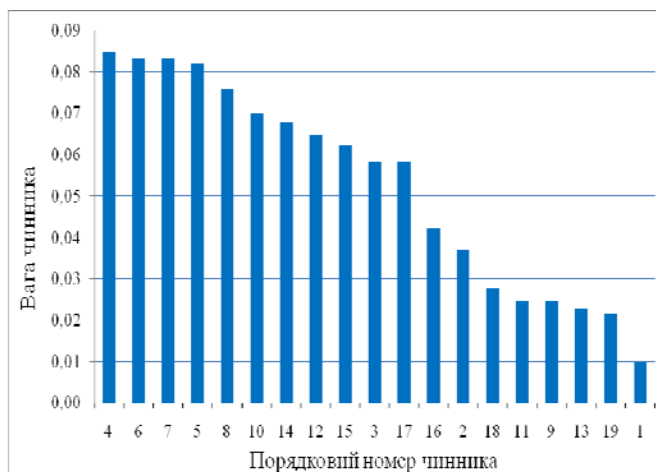

Рисунок 1 – Гістограма рангів вагових коефіцієнтів чинників, що впливають на зловживання алкоголем

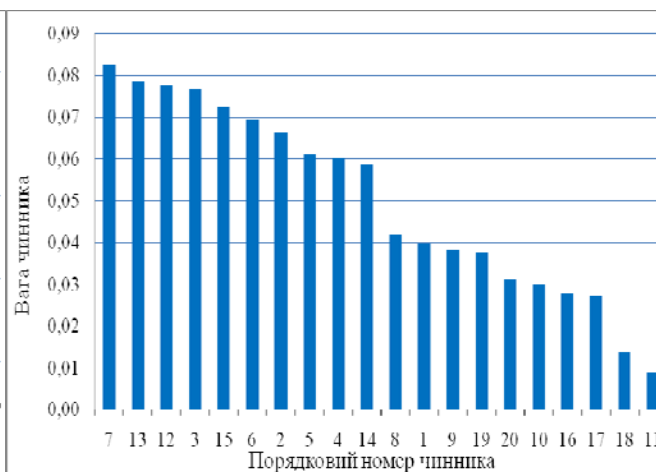

Рисунок 2 – Гістограма рангів вагових коефіцієнтів чинників, що впливають на вживання наркотиків

**М. С. Байда. Визначення чинників схильності до адиктивної поведінки у військовослужбовців
Національної гвардії України**

Таблиця 1 – Показники вагомості чинників, що впливають на зловживання алкоголем військовослужбовцями Національної гвардії України

Місце	Номер чинника	Чинник	Вага чинника
1	4	Участь у бойових діях та пов'язані із цим психічні порушення [загибель товаришів по службі та робота з їхніми тілами, отримання поранення під час виконання СБЗ, використання зброї на ураження; відчуття провини за загибель товаришів по службі (цивільних осіб)]	0,08
2	6	Досвід перебування у полоні та пов'язані із цим особливості життя після звільнення (взаємовідносини у військовому колективі, родині)	0,08
3	7	У родині, де виховувався військовослужбовець, були факти алкогольної або наркозалежності	0,08
4	5	Утрата близьких людей (смерть яких настала протягом останніх двох років)	0,08
5	8	Перебування військовослужбовця у середовищі, що сприяє факту вживання психоактивних речовин (бажання не виокремлюватися або спонукання до вживання іншими учасниками групи; спосіб самоствердження або самовираження)	0,08
6	10	У біографії або зі слів військовослужбовця є інформація про розлучення (розрив відносин, розставання, тривала розлука, зрада) з коханою людиною	0,07
7	14	Брак улюбленої справи, хобі; багато вільного часу, що не супроводжується ніякою діяльністю, унаслідок чого компенсація вживанням ПАР	0,07
8	12	Відсутність у військовослужбовця перспектив у значущій сфері (професійний, сімейний крах)	0,06
9	15	Погіршення психосоматичного та психічного здоров'я [отримання військовослужбовцем обмеженої непрацездатності (інвалідність); наявність ознак ПТСР або ГСР, депресії; отримання черепно-мозкової травми або хронічні чи психічні захворювання]	0,06
10	3	Досвід надмірного фізичного (службового) навантаження	0,06
11	17	Своєрідні умови виховання в юнацькому віці; виховання у неповній або неблагополучній родині (дитячому будинку); брак турботи та контролю з боку батьків	0,06
12	16	Досвід пережитого домашнього насилля (фізичне, моральне, фінансове)	0,04
13	2	Слабкий контроль з боку командування щодо зловживання алкоголем	0,04
14	18	Схильність до невиправданого ризику. Постійний пошук екстриму	0,03
15	11	Порушення адаптації військовослужбовця у зв'язку зі вступом на службу та прийняттям специфіки військового середовища (режимність, обмеженість у діях; спілкування, в основному, з представниками чоловічої статі тощо)	0,02
16	9	Наявність бажання у військовослужбовця емоційно забарвити проходження військової служби (зняти стрес, напруження та ін.; підвищити працездатність, витривалість, додати бажаної впевненості у собі та своїх силах, зацікавленість у нових відчуттях)	0,02
17	13	Протести на заборони або гіперопіку з боку батьків	0,02
18	19	Службовий конфлікт (з окремим товаришем, з військовим колективом свого чи іншого підрозділу, з командуванням підрозділу, військової частини)	0,02
19	1	Відчуття самотійності та зрілості у прийнятті рішень за себе, свої вчинки (звільнення від опіки батьків)	0,01

**М. С. Байда. Визначення чинників схильності до адиктивної поведінки у військовослужбовців
Національної гвардії України**

Таблиця 2 – Показники вагомості чинників, що впливають на вживання наркотиків військовослужбовцями Національної гвардії України

Місце	Номер чинника	Чинник	Вага чинника
1	7	У родині, де виховувався військовослужбовець, були факти алкогольної або наркозалежності	0,08
2	13	Своєрідні умови виховання в юнацькому віці; виховання у неповній або неблагополучній родині (дитячому будинку); брак турботи та контролю з боку батьків	0,08
3	12	Соціальна доступність психоактивних речовин (ціна, сайти, доставка тощо) і слабка поінформованість військовослужбовця про шкоду речовини (наркотику) для здоров'я та виникнення наркотичної залежності (впевненість, що після однієї або кількох спроб вживання наркотичної речовини залежність не настане)	0,08
4	3	Досвід пережитого домашнього насилля (фізичне, моральне, фінансове)	0,08
5	15	Брак улюбленої справи, хобі; багато вільного часу, що не супроводжується ніякою діяльністю, унаслідок чого компенсація вживанням ПАР	0,07
6	6	Наявність бажання у військовослужбовця емоційно забарвити проходження військової служби (зняти стрес, напруження та ін.; підвищити працездатність, витривалість, додати бажаної впевненості у собі та своїх силах, зацікавленість у нових відчуттях)	0,07
7	2	Схильність до невинного ризику; постійний пошук екстриму	0,07
8	5	Перебування військовослужбовця у середовищі, що сприяє факту вживання психоактивних речовин (бажання не виокремлюватися або спонукання до вживання з боку інших учасників групи; спосіб самоствердження або самовираження)	0,06
9	4	Досвід перебування у полоні та пов'язані із цим особливості життя після звільнення (взаємовідносини у військовому колективі, родині)	0,06
10	14	Участь у бойових діях та пов'язані з ними екстремальні ситуації [загибель товаришів по службі та робота з їхніми тілами, отримання поранення під час виконання СБЗ, використання зброї на ураження; відчуття провини за загибель товаришів по службі (цивільних осіб)]	0,06
11	8	Погіршення психосоматичного і психічного здоров'я [отримання військовослужбовцем обмеженої непрацездатності (інвалідність); наявність ознак ПТСР або ГСР, депресії; отримання черепно-мозкової травми або хронічні чи психічні захворювання]	0,04
12	1	У біографії або зі слів військовослужбовця є інформація про розлучення (розрив відносин, розставання, тривала розлука, зрада) з коханою людиною	0,04
13	9	Утрата близьких людей (смерть яких настала протягом останніх двох років)	0,04
14	19	Порушення адаптації військовослужбовця у зв'язку зі вступом на службу та прийняттям специфіки військового середовища (режимність, обмеженість у діях; спілкування, в основному, з представниками чоловічої статі тощо)	0,04
15	20	Службовий конфлікт (з окремим товаришем, з військовим колективом свого чи іншого підрозділу, з командуванням підрозділу, військової частини)	0,03
16	10	Слабкий контроль з боку командування щодо вживання наркотичних речовин	0,03
17	16	Протести на заборони або гіперопіку з боку батьків	0,03
18	17	Відчуття самотійності та зрілості у прийнятті рішень за себе, свої вчинки (звільнення від опіки батьків)	0,03
19	18	Досвід надмірного фізичного (службового) навантаження	0,01
20	11	Відсутність у військовослужбовця перспектив у значущій сфері (професійній, сімейній крах)	0,01

Висновки

Проведене дослідження проблеми адиктивної поведінки у військовослужбовців Національної гвардії України дало змогу визначити основні чинники службово-бойової діяльності, що можуть бути предикторами її виникнення та поширення.

До чинників, які впливають на схильність військовослужбовців НГУ до алкогольної залежності та які мають найбільш значущі вагові коефіцієнти, належать такі: участь у бойових діях та пов'язані із цим психічні порушення [загибель товаришів по службі та робота з їхніми тілами, отримання поранення під час виконання СБЗ, використання зброї на ураження, відчуття провини за загибель товаришів по службі (цивільних осіб)]; досвід перебування у полоні та пов'язані із цим особливості життя після звільнення (взаємовідносини у військовому колективі, родині); утрата близьких людей (смерть яких настала протягом останніх двох років); у родині, де виховувався військовослужбовець, були факти алкогольної або наркотичної залежності; перебування військовослужбовця у середовищі та умовах, що сприяють факту вживання психоактивних речовин (бажання не виокремлюватися або спонукання до вживання з боку інших учасників групи; спосіб самоствердження або самовираження). Найменші вагові коефіцієнти мають чинники: протести на заборони або гіперопіку з боку батьків; службовий конфлікт (з окремим товаришем, з військовим колективом свого чи іншого підрозділу, з командуванням підрозділу, військової частини).

Чинниками, які впливають на схильність військовослужбовців НГУ до вживання наркотиків та які мають найбільш значущі вагові коефіцієнти, є такі: у родині, де виховувався військовослужбовець, були факти алкогольної або наркозалежності; своєрідні умови виховання в юнацькому віці; виховання у неповній або неблагополучній родині (дитячому будинку); брак турботи та контролю з боку батьків; соціальна доступність психоактивних речовин (ціна, сайти, доставка тощо) та слабка поінформованість військовослужбовця про шкоду речовини (наркотику) для здоров'я і виникнення наркотичної залежності (впевненість, що після однієї або кількох спроб вживання наркотичної речовини залежність не настане); досвід

пережитого домашнього насилля (фізичне, моральне, фінансове); брак улюбленої справи, хобі; багато вільного часу, що не супроводжується ніякою діяльністю, унаслідок чого компенсація вживанням ПАР. Найменший ваговий коефіцієнт чинників: надмірне фізичне (службове) навантаження; відсутність у військовослужбовця перспектив у значущій сфері (професійний, сімейний крах).

Зазначені чинники надалі дадуть змогу розробити опитувальник «Оцінювання схильності військовослужбовців Національної гвардії України до адиктивної поведінки» і визначити типологію психологічних особливостей військовослужбовців НГУ, які схильні до алкогольної та наркотичної залежності.

Перелік джерел посилання

1. Приходько І. І., Байда М. С. Теоретичні аспекти адиктивної поведінки військовослужбовців. *Честь і закон*. 2018. № 3 (66). С. 67–74.
2. Приходько І. І., Байда М. С. Чинники професійної діяльності військовослужбовців, що впливають на виникнення і поширення адиктивної поведінки. *Честь і закон*. 2021. № 1 (76). С. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/1/76/229514>.
3. Профілактика вживання психоактивних речовин військовослужбовцями Національної гвардії України : практ. посіб. / Приходько І. І. та ін. Харків : НА НГУ, 2020. 232 с.
4. Балан М. І., Колесніченко О. С., Юр'єва Н. В. Особливості адаптації військовослужбовців Національної гвардії України до екстремальних ситуацій. *Честь і закон*. 2017. № 4 (63). С. 92–98.
5. Gajewski P.A., Turecki G., Robison A.J. Differential Expression of FosB Proteins and Potential Target Genes in Select Brain Regions of Addiction and Depression Patients. *PLoS One*, 2016, 5, 11(8):e0160355. DOI: 10.1371/journal.pone.0160355.
6. Renthall W, Nestler E.J. Epigenetic mechanisms in drug addiction. *Trends Mol Med*. 2008 Aug; 14(8): 341-350. DOI: 10.1016/j.molmed.2008.06.004.
7. Менделевич В. Д. Руководство по аддиктологии / под ред. В. Д. Менделевича. Санкт-Петербург : Речь, 2007. 768 с. ; Короленко Ц. П., Дмитриева Н. В.

Психосоціальна аддиктологія. Новосибірськ : Олсіб, 2001. 251 с.

8. Короленко Ц. П., Дмитриєва Н. В. *Психосоціальна аддиктологія*. Новосибірськ : Олсіб, 2001. 251 с.

9. Белокрылов И. В., Даренский И. Д. Личностные и средовые факторы развития зависимости от психоактивных веществ. *Руководство по наркологии* : в 2 т. Т. 1 / под ред. Н. Н. Иванца. Москва : Медпрактика, 2002. С. 161–181.

10. Смирнов А. В. Базовые психологические компоненты аддиктивного поведения в структуре интегральной индивидуальности : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Екатеринбург, 2015. 489 с.

11. Trevino, J.J., *Addiction Research Methods* edited by Peter G. Miller, John Strang, Peter M. Miller. *The American Journal on Addictions*, 2012. 21: 579–580. <https://DOI.org/10.1111/j.1521-0391.2012.00279.x>.

12. Белогуров С. Б. Популярно о наркотиках и наркоманиях. Книга для всех. Санкт-Петербург : Невский Диалект, 1999. 128 с.

13. Шлыкова Е. В. Индивидуально-психологические особенности личности с химической зависимостью. *Развитие человека в современном мире* : материалы VII Всерос. науч.-практ. конф. с междунар. участием, г. Новосибирск, 19-21 апр. 2016 г. Новосибирск : Новосиб. гос. пед. ун-т, 2016. С. 239–244.

14. Ames, G., & Cunradi, C. Alcohol use and preventing alcohol-related problems among young adults in the military. *Alcohol Research & Health*, 2004-2005. 28(4). 252–257.

15. Gruenewald PJ, Millar AB, Treno AJ. Alcohol availability and the ecology of drinking behavior. *Alcohol Health & Research World*. 1993; 17(1): 39–45.

16. Ames GM, Grube JW. Alcohol availability and workplace drinking: mixed method analyses. *J Stud Alcohol*. 1999 May; 60(3): 383–393. DOI: 10.15288/jsa.1999.60.383.

17. Booth BM, Mengeling M, Torner J, Sadler AG. Rape, sex partnership, and substance use consequences in women veterans. *J Trauma Stress*. 2011 Jun; 24(3): 287–294. DOI: 10.1002/jts.20643.

18. Balan S, Widner G, Shroff M, van den Berk-Clark C, Scherrer J, Price RK. Drug use disorders and post-traumatic stress disorder over 25 adult years: role of psychopathology in relational networks. *Drug Alcohol Depend*. 2013 Nov 1; 133(1): 228–234. DOI: 10.1016/j.drugalcdep.2013.04.030.

19. Clarke-Walper K, Riviere LA, Wilk JE. Alcohol misuse, alcohol-related risky behaviors, and childhood adversity among soldiers who returned from Iraq or Afghanistan. *Addict Behav*. 2014. Feb; 39(2): 414–419. DOI: 10.1016/j.addbeh.2013.05.001.

20. Edlund MJ, Steffick D, Hudson T, Harris KM, Sullivan M. Risk factors for clinically recognized opioid abuse and dependence among veterans using opioids for chronic non-cancer pain. *Pain*. 2007. Jun; 129(3): 355–362. DOI: 10.1016/j.pain.2007.02.014.

21. Бахтин И. С. Особенности личности военнослужащих, склонных к аддиктивному поведению. *Вестник ЮУрГУ. Психология*. 2014. Т. 7. № 2. С. 93–99.

22. Ferrier-Auerbach A. G. et al. Predictors of alcohol use prior to deployment in National Guard soldiers. *Addictive Behaviors*, 2009. 34(8): P. 625–631.

23. Kehle S. M. et al. Predictors of postdeployment alcohol use disorders in National Guard soldiers deployed to Operation Iraqi Freedom. *Psychology of Addictive Behaviors*, 2012. 26(1): P. 42–50.

24. Gutierrez CA, Blume AW, Schmalings KB, Stoeber CJ, Fonseca C, Russell ML. Predictors of aversive alcohol consequences in a military sample. *Mil Med*. 2006 Sep; 171(9): 870–874. DOI: 10.7205/milmed.171.9.870.

25. Оценка значимости факторов методом априорного ранжирования. URL : <http://web.snauka.ru/issues/2014/04/33181> (дата звернення: 21.05.2021).

26. Априорное ранжирование. URL : http://www.novsu.ru/npe/files/um/1128/umk/OUP_ATP/Glava_03/Glava_3_3.htm. (дата обращения: 21.05.2021).

Стаття надійшла до редакції 17.09.2021 р.

УДК 159.9.019.4:001.8(045)

М. С. Байда

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ФАКТОРОВ СКЛОННОСТИ К АДДИКТИВНОМУ ПОВЕДЕНИЮ У ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ

Отражены результаты экспертной оценки факторов, влияющих на возникновение химических форм аддиктивного поведения у военнослужащих Национальной гвардии Украины. С использованием способа априорного ранжирования выделены наиболее и наименее значимые факторы. Склонность военнослужащих Национальной гвардии Украины к алкогольной зависимости эксперты связывают с выполнением служебно-боевых задач и пребыванием в экстремальных условиях. Наиболее значимые факторы, которые влияют на употребление наркотиков, связывают с социально-бытовыми условиями.

Ключевые слова: аддиктивное поведение, наркотическая зависимость, злоупотребление алкоголем, априорное ранжирование, служебно-боевая деятельность, экстремальные условия, Национальная гвардия Украины.

UDC 159.9.019.4:001.8(045)

M. Bayda

DETERMINATION OF FACTORS OF ADDICTIVE BEHAVIOR IN MILITARY SERVANTS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

The article reflects the results of expert assessment of the factors influencing the occurrence of chemical forms of addictive behavior in servicemen of the National Guard of Ukraine. The largest weighting factor influencing the propensity of NGU servicemen to alcohol dependence were determined: participation in hostilities and related extreme situations (death of colleagues and work with their bodies, injuries while performing an operational and combat mission, use of weapons to defeat. Feelings of guilt for the death of colleagues (civilians); experience of captivity and related features of life after release (relationships in the military, family); loss of loved ones (deaths in the last two years); in the family where the serviceman was brought up there were facts of alcohol or drug addiction. The lowest weighting factors are: protests against prohibitions or hyperopia, on the part of parents; official conflict (with an individual comrade, with the military team of his or another unit, with the command of the unit, military unit).

The weighting factor of factors influencing drug use by servicemen of the National Guard of Ukraine is determined as follows. The largest weighting factor: in the family where the serviceman was brought up there were facts of alcohol or drug addiction; peculiar conditions of upbringing at a young age; upbringing in an incomplete or disadvantaged family (orphanage); lack of care and control from parents; social availability of psychoactive substances (price, websites, delivery, etc.) and poor awareness of the serviceman about the harm of the substance (drug) to health and the emergence of drug addiction (confidence that after one or more attempts at the drug, addiction will not occur); experience of domestic violence (physical, moral, financial); lack of favorite business, hobby; a lot of free time that is not accompanied by any activity and the need to occupy yourself with something. The lowest weighting factor: excessive physical (work) load; lack of prospects for a serviceman in a significant area (professional, family collapse).

Keywords: addictive behavior, drug addiction, alcohol abuse, a priori ranking, service and combat activities, extreme conditions, National Guard of Ukraine.

Байда Максим Степанович – старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності НГУ науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-7657-4709>